

MARTA CZYZEWSKA

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Polska ■ Pedagogical University of Krakow, Poland

KAROLINA KOZIOŁ

Uniwersytet Rzeszowski, Polska ■ University of Rzeszow, Poland

## Diagnoza poziomu kompetencji przedsiębiorczych studentów wybranych uczelni według metodologii EntreComp

### Diagnosis of the Level of Entrepreneurial Competences of Students at Selected Universities According to the European Commission's EntreComp Methodology

**Streszczenie:** Przedsiębiorczość jest kompetencją o kluczowym znaczeniu dla rozwoju osobistego oraz działaniem polegającym na twórczym generowaniu pomysłów, opartym na identyfikacji i wykorzystywaniu nadarzających się okazji i szans rynkowych oraz realizacji tych pomysłów w podejmowanych przedsięwzięciach biznesowych. Celem artykułu jest: 1. diagnoza poziomu kompetencji przedsiębiorczych studentów Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie oraz Uniwersytetu Rzeszowskiego przy wykorzystaniu metodologii EntreComp opracowanej dla Komisji Europejskiej oraz 2. identyfikacja zależności w poziomie kompetencji przedsiębiorczych, które różnicują badane osoby pod względem następujących cech: demograficznych, statusu materialnego, miejsca zamieszkania, sytuacji zawodowej oraz długości okresu studiowania i kierunku kształcenia. Metodologia zalecana przez Komisję Europejską do wykorzystywania w procesach kształcenia przedsiębiorczości stanowi ramy dla kształcenia kompetencji przedsiębiorczych uznawanych przez UE za kluczowe. Realizacji celu pracy posłużyły badania ankietowe, które przeprowadzono w maju i czerwcu 2019 r. na próbie 106 studentów. Badanie autorem uzupełnia w pewnym stopniu lukę badawczą traktując przedsiębiorczość jako nurt koncentrujący się na kompetencjach przedsiębiorczych, podkreślanych przez organy UE jako kluczowe. Odrębny nurt równie popularny w literaturze bada przedsiębiorczość jako fenomen koncentrujący się na działaniach przedsiębiorczych.

**Abstract:** Entrepreneurship is a key competence for personal development and an activity consisting in the creative generation of ideas, based on the identification and use of opportunities and market niches, and the implementation of these ideas by undertaking business ventures. The purpose of the article is: 1. the diagnosis of the level of entrepreneurial competences of students of the Pedagogical University of Krakow and the University of Rzeszów using the EntreComp methodology developed for the European Commission; and 2. the identification of relationships in the level of entrepreneurial competences that differentiate the surveyed people in terms of the following features: demographic, material status, place of residence, professional situation, length of study period and field of study. The methodology

recommended by the European Commission for use in entrepreneurship education processes provides a framework for the training of entrepreneurial competences recognised by the EU as key competences. The purpose of the article was achieved by a survey conducted in May and June 2019 on a sample of 106 students. The authors' study fills the research gap to some extent by approaching entrepreneurship as a trend focusing on entrepreneurial competences highlighted by key EU bodies. A separate trend, equally popular in literature, studies entrepreneurship as a phenomenon focusing on entrepreneurial activities.

**Słowa kluczowe:** edukacja przedsiębiorczości; kompetencje przedsiębiorcze; postawy przedsiębiorcze; przedsiębiorczość

**Keywords:** entrepreneurial attitudes; entrepreneurial competences; entrepreneurship; entrepreneurship education

**Otrzymano:** 30 października 2019

**Received:** 30 October 2019

**Zaakceptowano:** 23 marca 2020

**Accepted:** 23 March 2020

**Sugerowana cytacja/Suggested citation:**

Czyżewska, M., Kozioł, K., (2020) Diagnoza poziomu kompetencji przedsiębiorczych studentów wybranych uczelni według metodologii EntreComp. *Przedsiębiorczość – Edukacja [Entrepreneurship – Education]*, 16(1), 45–61. doi: 10.24917/20833296.161.4

## Wstęp

Literatura przedmiotu bogata jest w definicje przedsiębiorczości, wskazuje ona jednak głównie na dwa nurty: psychologiczny i ekonomiczny. Pierwszy nurt traktuje przedsiębiorczość jako cechę osobowości jednostki, zdolności, twórcze postawy, a nawet popęd twórczy (Kapusta, 2006: 20–22). Nurt ekonomiczny traktuje przedsiębiorczość jako proces, w ramach którego można w mniej lub bardziej efektywny sposób wykorzystać nadarzające się okazje.

Kwestią dyskusyjną nadal pozostaje ustalenie, czy przedsiębiorczość jest wrodzoną predyspozycją psychiczną, czy raczej postawą wykształconą w procesie edukacji, czyli ciągłego zdobywania wiedzy – podnoszenia kompetencji oraz kwalifikacji danej osoby.

Przedsiębiorczość jest cechą obecnie bardzo wysoko cenioną w kontekście rozwoju osobistego. Jest ona traktowana jako źródło wszelkiej innowacyjności (Bieniok, 2016: 160–165) oraz warunek do budowania innowacyjnej i konkurencyjnej gospodarki. To złożona kompetencja o bardzo wysokiej randze w gospodarce rynkowej, szczególnie w sektorze biznesowym (Wyrzykowska, 2012: 25).

Celem niniejszego artykułu jest diagnoza poziomu kompetencji przedsiębiorczych studentów Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie oraz Uniwersytetu Rzeszowskiego przy wykorzystaniu metodologii EntreComp opracowanej na zlecenie Komisji Europejskiej, a także identyfikacja zależności w poziomie kompetencji przedsiębiorczych, które różnicują badane osoby pod względem: cech demograficznych, statusu materialnego, miejsca zamieszkania, sytuacji zawodowej oraz długości okresu studiowania i kierunku kształcenia. Metodologia Komisji Europejskiej stanowi ramy dla kształcenia kompetencji przedsiębiorczych uznawanych przez Unię Europejską za kompetencje kluczowe, niezbędne dla pracodawców i sprzyjające rozwijaniu nowych przedsięwzięć biznesowych.

Autorki przeprowadziły badania ankietowe na przełomie maja i czerwca 2019 r. na próbie 106 studentów Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie oraz Uniwersytetu Rzeszowskiego. Badania pozwoliły zdiagnozować poziom kompetencji przedsiębiorczych wśród studentów na podstawie ewaluacji własnych kompetencji studentów. Pytania w kwestionariuszu ankiety – zgodnie z metodologią – zostały pogrupowane w trzech obszarach: idee i możliwości (ang. *ideas and opportunities*), zasoby (ang. *resources*) oraz działanie (ang. *into action*).

## Przedsiębiorczość a kompetencje przedsiębiorcze

Przedsiębiorczość nie jest jednorodnym fenomenem, łatwym do zdefiniowania i opisanie, lecz zjawiskiem wielowymiarowym o znaczącej roli dla procesów społeczno-gospodarczych. Według P. Druckera, nauka o przedsiębiorczości jest środkiem do osiągnięcia celu, a to, co stanowi naukę, jest w znacznym stopniu określone przez cel, w jakim takie działania są prowadzone, tzn. przez praktykę (Drucker, 1992: 8).

Przedsiębiorczość można rozpatrywać w kontekście zjawiska ekonomicznego, społecznego, jak również w kontekście działań związanych z zarządzaniem przedsięwzięciami biznesowymi (Glinka, Gudkova, 2011). Definicje przedsiębiorczości w literaturze przedmiotu odnoszą się do:

- rynku, czyli działań przedsiębiorczych w gospodarce,
- osobowości, tj. cech osobowych przedsiębiorców,
- czynności menedżerskich, czyli specyficznego sposobu zarządzania,
- indywidualnego przedsiębiorcy (Wach, 2013: 246–257; 2015: 24–36).

Z kolei T. Rachwał przedsiębiorczość określa jako zespół cech osobowości człowieka, takich jak: aktywność, zapał do pracy, inicjatywa, kreatywność, podzielność uwagi, zdolność do koncentracji, pewność siebie, samodyscyplina, skłonność do wyważonego ryzyka i brania odpowiedzialności za siebie i innych oraz posiadana intuicja i umiejętności (np. w zakresie komunikacji interpersonalnej, kierowania sobą i innymi, podejmowania decyzji, oszacowania nakładów potrzebnych do realizacji danego przedsięwzięcia (Rachwał, 2004).

Przedsiębiorczość zaliczana jest do głównych kompetencji, zwanych kluczowymi, zarówno w odniesieniu do cech osoby, która je posiada, jak i w odniesieniu do działań organizacji. W szerokim ujęciu za kompetencje można przyjąć wszelkie cechy i uprawnienia pracowników oraz organizacji, które są wykorzystywane i rozwijane w procesie pracy i służą osiągnięciu celów organizacji oraz spójnych z nimi osobistych celów pracowników (Moczydłowska, 2008). Koncepcja kompetencji przedsiębiorczych została zapoczątkowana przez R.A. Boyatzisa (Boyatzis, 1982). Na podstawie badań prowadzonych w przedsiębiorstwach stworzył on model kompetencji, którymi powinni odznaczać się skuteczni menedżerowie.

Nad opracowaniem koncepcji kompetencji przedsiębiorczych pochylał się również T. Boyles (Boyles, 2012), który wskazał konkretne kompetencje odnoszące się do kompetencji przedsiębiorczych z podziałem na:

- kompetencje poznawcze,
- kompetencje społeczne,
- kompetencje zorientowane na działanie oraz grupę kompetencji XXI w.

J. Moczydłowska również stworzyła model kompetencji przedsiębiorczych, warunkujących sukces osoby chcącej realizować się zawodowo. Do najważniejszych kompetencji przedsiębiorczych, uwzględniających konkretne cechy, umiejętności i wynikające z nich zachowania autorka zaliczyła:

- umiejętność podejmowania decyzji,
- innowacyjność i twórczość,
- otwartość na zmiany,
- odporność na trudne sytuacje,
- komunikatywność,
- wysoki poziom dojrzałości emocjonalnej,
- przywództwo i współpracę,
- samoświadomość, pozytywną samoocenę,
- motywację,
- wiedzę biznesową (Moczydłowska, 2008: 390).

Kompetencje przedsiębiorcze obejmują wiedzę, umiejętności i postawy niezbędne dla skuteczności i efektywności działań przedsiębiorczych, związanych z podejmowaniem i realizacją przedsięwzięć umożliwiających osiągnięcie określonych wartości w warunkach niepewności i ryzyka (Bojewska, 2002).

Badania D. Piróg (Piróg, 2015: 366) wskazują, że termin „kompetencja” ma wiele znaczeń i choć w literaturze naukowej pojawił się niedawno, stał się przedmiotem badań wielu specjalistów, m.in. z zakresu pedagogiki pracy, polityki społecznej, ekonomii, socjologii, psychologii oraz dydaktyki szkoły wyższej.

S. Mitchelmore i J. Rowley (Mitchelmore, Rowley, 2010) oraz D. Piróg (2015) sklasyfikowali kompetencje przedsiębiorcze, dzieląc je na trzy główne obszary: osobowościowe, behawioralne i menedżerskie (tabela 1).

Tabela 1. Klasyfikacja kompetencji z zakresu przedsiębiorczości

| <b>Kompetencje</b>  |  |  |
|---|--|--|
| <b>osobowościowe (społeczne)</b>  | <b>behawioralne (osobiste)</b>   | <b>menedżerskie</b>  |
| <ul style="list-style-type: none"> <li>– pewność siebie</li> <li>– poczucie umiejscowienia kontroli</li> <li>– radzenie sobie z trudnościami</li> <li>– tolerancja</li> <li>– troska o wysoką jakość</li> <li>– umiejętność autoprezentacji</li> <li>– umiejętność samooceny</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>– asertywność</li> <li>– gotowość do podejmowania ryzyka</li> <li>– inicjatywność</li> <li>– kreatywność</li> <li>– potrzeba autonomii</li> <li>– umiejętność poszukiwania i wykorzystywania szans</li> <li>– umiejętność podejmowania ryzyka</li> <li>– witalność i energia</li> <li>– wola sukcesu</li> <li>– wytrwałość</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>– komunikacja interpersonalna</li> <li>– umiejętność formułowania celów</li> <li>– umiejętność komunikowania się</li> <li>– umiejętność perswazji</li> <li>– umiejętność poszukiwania informacji</li> <li>– umiejętność rozwiązywania problemów</li> <li>– umiejętność systematycznego planowania</li> <li>– obycie techniczne</li> </ul> |

Źródło: na podstawie: Mitchelmore, Rowley (2010), Piróg (2015)

W Europejskich ramach kompetencji w zakresie przedsiębiorczości przedsiębiorczość uznawana jest za kompetencję przekrojową, znajdującą zastosowanie we wszystkich sferach życia: od wspierania rozwoju osobistego, przez aktywny udział w życiu społecznym, po (ponowne) wejście na rynek pracy jako pracownik lub osoba samozatrudniona i podejmowanie działalności (kulturalnej, społecznej lub komercyjnej) (EntreComp, 2016).

## Metody badawcze oraz wyniki przeprowadzonych badań

Dla realizacji postawionych w artykule celów autorki przeprowadziły badania empiryczne wśród studentów Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie oraz Uniwersytetu Rzeszowskiego na próbie badawczej 106 osób studiujących w trybie stacjonarnym i niestacjonarnym.

W artykule wykorzystano metodologię EntreComp opracowaną przy użyciu metody mieszanej, złożonej z kompleksowego przeglądu literatury akademickiej i dogłębnej analizy studiów przypadków oraz zestawu iteracyjnych konsultacji z wieloma zainteresowanymi stronami (Komisja Europejska, 2020).

Poziom kompetencji przedsiębiorczych bada się w obszarach: idee i możliwości (ang. *ideas and opportunities*), zasoby (ang. *resources*) oraz działanie (ang. *into action*). Każdy z obszarów opisuje po kilkanaście kompetencji cząstkowych, które można mierzyć w skali od 1 do 8 według czterech poziomów zaawansowania zilustrowanych w tabeli 2.

Tabela 2. Poziomy kompetencji w EntreComp

| Podstawowy                             |   | Średnio-zaawansowany                           |  | Zaawansowany                                    |   | Ekspertycki  |  |
|--|---|--|--|---|---|--|--|
| 1                                      | 2   | 3  | 4  | 5   | 6   | 7  | 8  |
| <b>poleganie na wsparciu od innych</b> |   | <b>budowanie niezależności</b>                 |  | <b>przyjmowanie odpowiedzialności</b>           |   | <b>inicjowanie przemian, innowacji i wzrostu</b>                                       |  |
| Pod bezpośrednim nadzorem              | Przy ograniczonym wsparciu od innych, trochę niezależnie i razem z innymi | Samodzielnie i razem z rówieśnikami/partnerami | Przyjmowanie i dzielenie (w pewnym zakresie) odpowiedzialności | Przy pewnym wsparciu przywódcy i razem z innymi | Przyjmowanie odpowiedzialności za podejmowanie decyzji i w pracy z innymi | Przyjmowanie odpowiedzialności za współtworzenie złożonych zadań w konkretnym obszarze | Znaczny wkład w rozwój konkretnego obszaru |
| Odkrywaj                               | Eksploruj   | Eksperymentuj                                  | Odważ się  | Ulepszaj  | Wzmacniaj   | Rozwiń   | Przekształć                                |

Źródło: opracowanie na podstawie: EntreComp (2016: 23)

W kwestionariuszu ankiety skierowanej do badanych studentów drogą mailową opracowanym w formularzu Google zawarto pytania pozwalające respondentom dokonać wnikliwej samoewaluacji poszczególnych kompetencji przedsiębiorczych w obszarach: kreowania pomysłów, gospodarowania zasobami oraz podejmowania działań, według kryteriów zaprezentowanych w tabeli 3.

Tabela 3. Klasyfikacja obszarów oraz wchodzących w ich skład badanych kompetencji przedsiębiorczych według metodologii EntreComp

| Obszar            | Kompetencje                   | Wyjaśnienie  | Kryteria samooceny   |
|-------------------|-------------------------------|--|--|
| Idee i możliwości | Dostrzeganie możliwości       | Zidentyfikuj i wykorzystaj możliwości tworzenia wartości przez eksplorowanie społecznego, kulturalnego i ekonomicznego otoczenia. Zidentyfikuj potrzeby i wyzwania, na które trzeba odpowiedzieć. Zawrzyj nowe znajomości i złóż w całość „rozrzucone elementy układanki”, by umożliwić tworzenie wartości         | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Identyfikowanie i ocena szans rynkowych, możliwości tworzenia wartości dla klienta</li> <li>2. Koncentracja na wyzwaniach i problemach</li> <li>3. Odkrywanie potrzeb rynkowych</li> <li>4. Analiza kontekstu</li> </ol> |
|                   | Kreatywność                   | Rozwijaj pomysły i możliwości tworzenia wartości, w tym lepsze nowe rozwiązania w odpowiedzi na wyzwania. Przeglądaj i eksperymentuj z innowacyjnym podejściem. Połącz wiedzę z zasobami, aby osiągać wartościowe rezultaty  | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Ciekawość i otwartość</li> <li>2. Rozwijanie pomysłów</li> <li>3. Definiowanie problemów</li> <li>4. Projektowanie wartości</li> <li>5. Bycie innowacyjnym</li> </ol>  |
|                   | Tworzenie wizji               | Wyobraź sobie przyszłość. Rozwijaj wizję, przekuj pomysł w działanie. Wyobraź sobie przyszłe scenariusze, aby wspierać wysiłki planowania i działań  | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Wizja przyszłości</li> <li>2. Myślenie strategiczne</li> <li>3. Dążenie do realizacji wizji</li> </ol>   |
|                   | Ocena pomysłów                | Oszacuj, co stanowi wartość w aspekcie społecznym, kulturalnym i ekonomicznym. Rozpoznaj potencjał pomysłu na tworzenie wartości i określ do tego odpowiednie sposoby  | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Ocena pomysłów</li> <li>2. Dzielenie się i ochrona pomysłów</li> </ol>   |
|                   | Etyka i zrównoważone myślenie | Oceń wpływ pomysłów tworzących wartość i rezultaty przedsiębiorczego działania na grupę docelową, rynek, społeczeństwo i środowisko. Zastanów się, jakie są długoterminowe cele społeczne, ekonomiczne i w zakresie zrównoważonego rozwoju, a także, jaki jest planowany przebieg działań. Działaj odpowiedzialnie | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Zachowanie etyczne</li> <li>2. Myślenie w sposób zrównoważony</li> <li>3. Szacowanie wpływu</li> <li>4. Bycie odpowiedzialnym</li> </ol>   |

| Obszar | Kompetencje                                    | Wyjaśnienie  | Kryteria samooceny  |
|--------|--|--|---|
| Zasoby | Samoświadomość i poczucie własnej skuteczności | Zastanów się nad swoimi potrzebami, aspiracjami i chęciami w krótkim, średnim i długim okresie. Zidentyfikuj i oceń swoje indywidualne oraz grupowe mocne i słabe strony. Uwierz w swoje zdolności do wpływania na bieg wydarzeń pomimo niepewności, niepowodzeń i chwilowych porażek  | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Podążanie za aspiracjami</li> <li>2. Identyfikacja mocnych i słabych stron</li> <li>3. Wiara we własne możliwości</li> <li>4. Kształtowanie przyszłości</li> </ol>                            |
|        | Motywacja i wytrwałość                         | Bądź zdeterminowany, aby przekuć pomysły w działanie w celu zaspokajania potrzeby osiągnięć. Bądź przygotowany na cierpliwe i wytrwałe dążenie do osiągnięcia swojego indywidualnego lub grupowego celu. Bądź odporny na presję, przeciwności losu i chwilowe niepowodzenia  | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Napędzanie się i motywacja</li> <li>2. Bycie zdeterminowanym</li> <li>3. Skupienie się na tym, co motywuje</li> <li>4. Bycie odpornym</li> <li>5. Niepoddawanie się</li> </ol>                |
|        | Mobilizowanie zasobów                          | Uzyskaj zasoby materialne, niematerialne i cyfrowe potrzebne do przekuwania pomysłów w działanie i zarządzaj tymi zasobami. Wykorzystaj maksymalnie ograniczone zasoby. Uzyskaj kompetencje potrzebne na poszczególnych etapach, włączając w to kompetencje: techniczne, prawne, podatkowe i cyfrowe (np. przez odpowiednie partnerstwa, sieć współpracy, <i>outsourcing</i> i <i>crowdsourcing</i> ) i zarządzaj tymi kompetencjami | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Zarządzanie zasobami (materialnymi i niematerialnymi)</li> <li>2. Odpowiedzialne korzystanie z zasobów</li> <li>3. Najlepsze wykorzystanie czasu</li> <li>4. Pozyskiwanie wsparcia</li> </ol> |
|        | Kompetencje w obszarze finansów i ekonomii     | Oszacuj koszt przekucia pomysłu w działanie tworzące wartość. Określ czas i budżet. Zarządzaj finansami, aby upewnić się, że działanie tworzące wartość może być długoterminowe  | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Rozumienie zagadnień ekonomicznych i finansowych</li> <li>2. Budżetowanie</li> <li>3. Pozyskiwanie finansowania</li> <li>4. Rozumienie zagadnień związanych z opodatkowaniem</li> </ol>       |
|        | Mobilizowanie innych                           | Inspiruj i zaciekawiaj odpowiednich interesariuszy. Uzyskaj wsparcie potrzebne do osiągnięcia wartościowych rezultatów. Wykaż się efektywną komunikacją, perswazją, umiejętnościami negocjacyjnymi i przywódczymi  | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Inspirowanie siebie i innych</li> <li>2. Perswazja</li> <li>3. Efektywna komunikacja</li> <li>4. Efektywne korzystanie z mediów</li> </ol>  |

| Obszar           | Kompetencje   | Wyjaśnienie   | Kryteria samooceny  |
|------------------|---|---|---|
| <b>Działanie</b> | Przejmowanie inicjatywy                                       | Inicjuj procesy tworzenia wartości, podejmuj wyzwania. Działaj i pracuj niezależnie w osiąganiu celów, trzymaj się ustalonych planów  | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Przyjmowanie odpowiedzialności</li> <li>2. Samodzielność w realizacji zadań</li> <li>3. Podejmowania działania</li> </ol>   |
|                  | Planowanie i zarządzanie                                      | Ustal długo-, średnio- i krótkoterminowe cele. Zdefiniuj priorytety i plany działania. Przystosowuj się do nieprzewidywanych zmian  | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Definiowanie celów</li> <li>2. Planowanie i organizacja</li> <li>3. Rozwijanie „zrównoważonych” biznesplanów</li> <li>4. Definiowanie priorytetów</li> <li>5. Monitorowanie postępów</li> <li>6. Elastyczność i adaptacja do zmian</li> </ol> |
|                  | Radzenie sobie z niejednoznacznością, niepewnością i ryzykiem | Podejmuj decyzje w warunkach niepewności, niepełnej lub niejednoznacznej informacji albo w warunkach ryzyka. W obszarze tworzenia wartości zaprojektuj sposoby testowania pomysłów i prototypu na wczesnych stadiach rozwoju w celu ograniczenia ryzyka | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Radzenie sobie z niepewnością i niejednoznacznością</li> <li>2. Kalkulowanie ryzyka</li> <li>3. Zarządzanie ryzykiem</li> </ol>   |
|                  | Umiejętność współpracy w zespole                              | Współpracuj z innymi w rozwijaniu pomysłów i przekuwaniu ich w działanie. Twórz sieć współpracy. Rozwiązuj konflikty i konstruktywnie stawiaj czoła konkurencji, kiedy to konieczne   | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Akceptacja różnorodności</li> <li>2. Rozwijanie inteligencji emocjonalnej</li> <li>3. Aktywne słuchanie</li> <li>4. Budowanie zespołu</li> <li>5. Współpraca w zespole</li> <li>6. Rozszerzanie sieci współpracy</li> </ol>                   |
|                  | Ciągłe uczenie się przez doświadczenie                        | Traktuj dowolną inicjatywę do tworzenia wartości jako szansę zdobywania wiedzy. Ucz się z innymi, włącznie z rówieśnikami i mentorami. Wyciągaj wnioski i ucz się zarówno na sukcesach, jak i na porażkach (swoich i innych)                            | <ol style="list-style-type: none"> <li>1. Uczenie się na podstawie doświadczeń innych i własnych</li> <li>2. Uczenie uczenia się</li> <li>3. Uczenie się przez doświadczenia</li> </ol>   |

Źródło: opracowanie na podstawie: EntreComp (2016: 23–35)

## Charakterystyka badanej grupy

W badaniach wzięło udział 88% kobiet (93 osoby) i 12% mężczyzn (13 osób). 61% badanych stanowili studenci studiów pierwszego stopnia, 38% respondentów – studenci drugiego stopnia, 1% – studenci jednolitych studiów magisterskich. 62% osób studioowało na pierwszym roku, 23% – na trzecim, 11% – na czwartym i 4% – na piątym roku studiów. 69% stanowili studenci studiujący w trybie stacjonarnym, zaś 31% – w trybie niestacjonarnym. Jeśli chodzi o studiowany kierunek, dominowały osoby studiujące

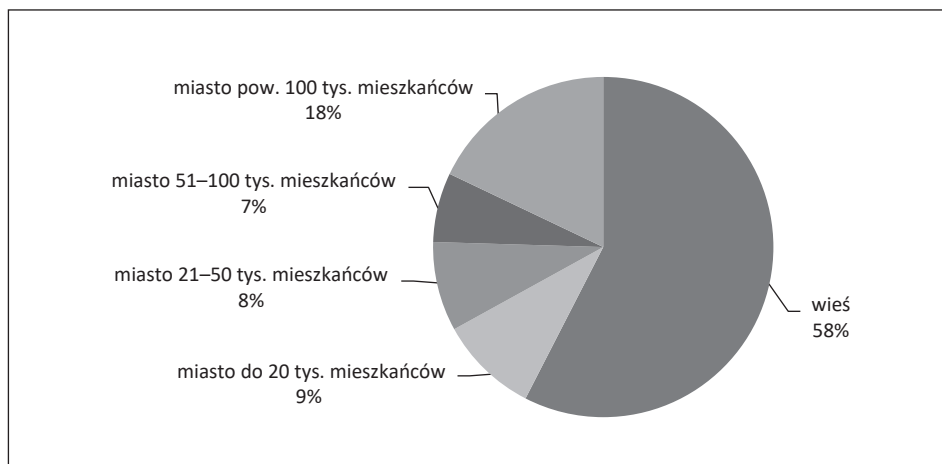


administrację (75%), pozostałą część (25%) stanowili studenci ekonomii. Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie reprezentowało 76% respondentów, zaś Uniwersytet Rzeszowski – 24%. Przeważająca większość respondentów (58%) zamieszkiwała tereny wiejskie, drugą najliczniejszą grupę stanowili mieszkańcy miast powyżej 100 tys. mieszkańców (18%) (rycina 1).

68% badanych zamieszkiwało na stałe w województwie małopolskim, zaś 25% – w województwie podkarpackim. Pozostałe 4% to mieszkańcy województwa lubelskiego, a 3% – województwa świętokrzyskiego.

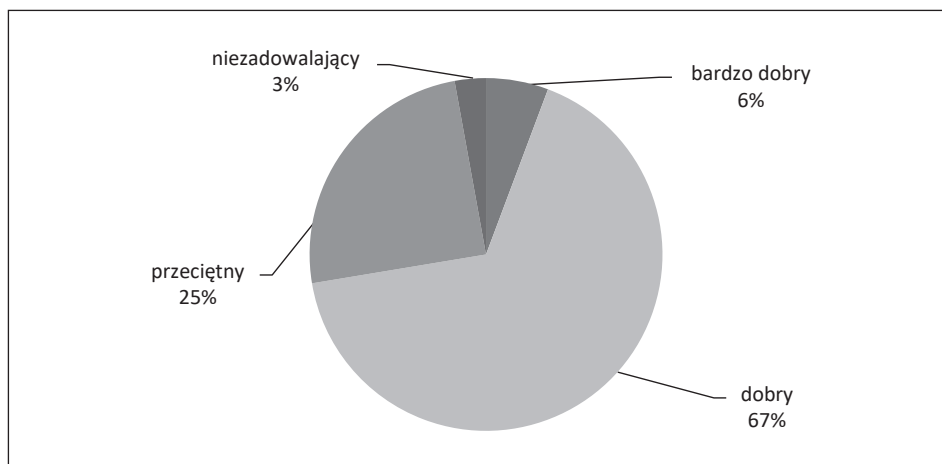
Zdecydowana większość badanych oceniła swój status materialny co najmniej dobrze (73%) (rycina 2).

Rycina 1. Miejsce zamieszkania ankietowanych



Źródło: opracowanie własne na podstawie badań

Rycina 2. Ocena statusu materialnego ankietowanych



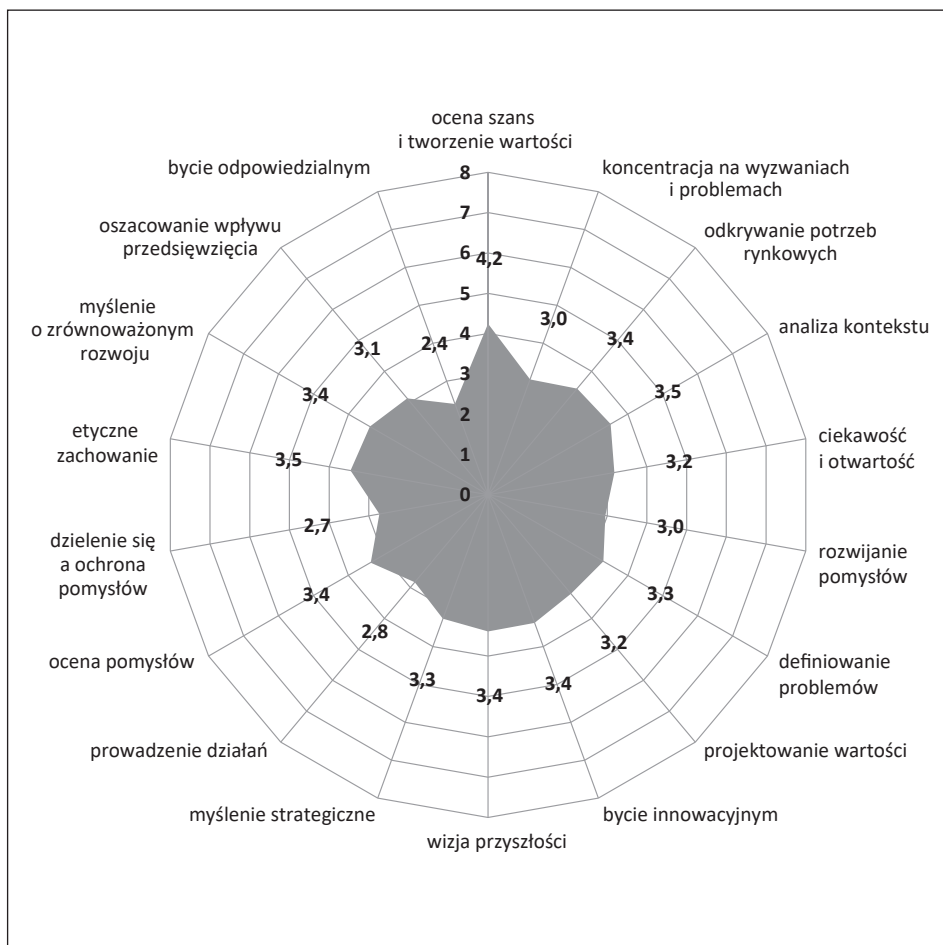
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań

## Diagnoza kompetencji badanych w obszarze „idee i możliwości”

Według metodologii EntreComp, na kompetencje w obszarze „idee i możliwości” składają się kompetencje „częstkowe” dotyczące umiejętności: analizy otoczenia, identyfikacji potrzeb rynku, rozwiązywania problemów, rozwijania pomysłów, projektowania nowych rozwiązań itp. (rycina 1). W tym obszarze badani dokonali samoewaluacji swoich kompetencji, wybierając odpowiedź najlepiej odzwierciedlającą ich poziom w skali od 1 do 8 (w przypadku większości pytań; tabela 4). Średnie oceny poszczególnych kompetencji cząstkowych oscylowały między 2,4 (bycie odpowiedzialnym) a 4,2 (ocena szans i tworzenie wartości), co odzwierciedlało poziom podstawowy lub średniozaawansowany kompetencji przedsiębiorczych (rycina 3).

Szczegółowe wyniki poszczególnych kryteriów diagnozujących kompetencje badanych w obszarze „idee i możliwości” zaprezentowano w tabeli 4.

Rycina 3. Idee i możliwości ich realizacji według badanych



Źródło: opracowanie własne na podstawie badań

W celu identyfikacji cech statystycznie istotnie różnicujących badaną zbiorowość wykorzystano korelację rangową Spearmana (Rho), która może być stosowana do opisu siły korelacji dwóch cech, gdy cechy te mają charakter jakościowy, pozwalający na uporządkowanie wartości ze względu na siłę tej cechy. W przeprowadzonych badaniach wartości można uporządkować według poziomów zaawansowania w dokonanej ocenie kompetencji. Cechom, czyli poszczególnym kompetencjom częściowym, można przypisać rangi od 1 do 8.

Z badań wynika, iż poziom współczynnika korelacji rang Spearmana wykazuje wyraźną zależność (korelacja niska) i kształtuje się w przedziale 0,3–0,4 dla opisanych poniżej zależności między niektórymi zmiennymi, które charakteryzują kompetencje przedsiębiorcze (dane zawarte w tabelach: 4, 5, 6), a cechami: demograficznymi, statusu materialnego, miejsca zamieszkania, sytuacji zawodowej oraz długości okresu studiowania i kierunku kształcenia.

Badanych różnicuje w sposób statystycznie istotny status materialny oraz sytuacja zawodowa. Zauważyć można bowiem, iż częściej osoby dobrze oceniające swój status materialny oraz niepracujące deklarują swoje kompetencje na podstawowym poziomie, tj. potrafią jedynie identyfikować problemy wymagające rozwiązania. Natomiast ci, którzy oceniają swój status nieco gorzej („przeciętnie”), a także pracujący w firmach prywatnych deklarują poziom zaawansowany w zakresie koncentracji na wyzwaniach i problemach.

Natomiast wśród oceniających swój status materialny przeciętnie lub niezadowolająco, a także wśród pracujących częściej zdarzały się deklaracje tych kompetencji na najwyższym poziomie (eksperckim). Osoby te w zakresie koncentracji na wyzwaniach i problemach potrafią wskazać możliwości, w których mogą utrzymać przewagę konkurencyjną.

Inną interesującą kompetencją w obszarze kreowania pomysłów i identyfikowania rynkowych możliwości, zróżnicowaną pod względem czasu zdobywania wiedzy (rok studiów), jest kompetencja bycia innowacyjnym.

Wyniki badań pozwalają zauważyć, iż studenci pierwszego roku nieznacznie częściej deklarowali kompetencje bycia innowacyjnym na podstawowym poziomie, podczas gdy studenci trzeciego roku – na poziomie średniozaawansowanym, zaś reprezentanci studiów II stopnia – na poziomie eksperckim. Wyniki te pozwalają przypuszczać, że kształcenie na poziomie wyższym w uczelniach, w których przeprowadzono badanie, wspiera rozwój kompetencji młodzieży w sferze kreatywności i innowacyjności.

W zakresie „bycia odpornym”, czyli umiejętności pokazywania pasji oraz chęci i determinacji w osiągnięciu celów, częściej badanych różnicuje sytuacja zawodowa – pracujący dorywczo częściej wykazywali podstawowy poziom kompetencji, zaś pracujący w firmach prywatnych – poziom ekspercki. Biorąc pod uwagę, że aż 29% badanych pracuje dorywczo podczas studiów, można przypuszczać, iż praca dorywcza (częściej niepozostająca w związku ze studiowanym kierunkiem) przeszkadza w rozwoju kompetencji w zakresie bycia odpornym na presję i wytrwałym w dążeniu do osiągnięcia zdefiniowanych celów.

W drugim obszarze badań kompetencji: „zasoby” ankietowani ocenili swoją wiarę we własne możliwości, podążanie za aspiracjami, determinację, motywację oraz wykorzystywanie czasu, zasobów materialnych i niematerialnych, rozumienia zagadnień ekonomicznych i finansowych itp. (tabela 5).

Tabela 4. Ocena kompetencji przedsiębiorczych w obszarze „idee i możliwości”

| Pozioomy          | Odkrywaj                     |     | Eksploruj               |     | Eksperymentuj                  |     | Odważ się                                 |     | Ulepszaj |     | Wzmacniaj |     | Rozwiń |     | Przeznacz |      |
|-------------------|------------------------------|-----|-------------------------|-----|--------------------------------|-----|---|-----|----------|-----|-----------|-----|--------|-----|-----------|------|
|                   | 1                            |     | 2                       |     | 3                              |     | 4   |     | 5        |     | 6         |     | 7      |     | 8         |      |
|                   | Odkrywaj                     |     | Eksploruj               |     | Eksperymentuj                  |     | Odważ się                                 |     | Ulepszaj |     | Wzmacniaj |     | Rozwiń |     | Przeznacz |      |
| Idee i możliwości | poleganie na wsparciu innych |     | budowanie niezależności |     | przyjmowanie odpowiedzialności |     | inicjowanie przemian, innowacji i wzrostu |     |          |     |           |     |        |     |           |      |
|                   | 12%                          | 20% | 12%                     | 15% | 5%                             | 15% | 5%  | 15% | 5%       | 15% | 5%        | 15% | 5%     | 15% | 5%        | 16%  |
|                   | 21%                          | 30% | 21%                     | 9%  | 5%                             | 9%  | 5%  | 9%  | 5%       | 9%  | 5%        | 9%  | 5%     | 9%  | 5%        | 5%   |
|                   | 14%                          | 26% | 23%                     | 6%  | 12%                            | 6%  | 12%                                       | 6%  | 12%      | 6%  | 11%       | 6%  | 11%    | 6%  | 5%        | 4%   |
|                   | 21%                          | 18% | 15%                     | 19% | 8%                             | 19% | 8%  | 19% | 8%       | 8%  | 6%        | 6%  | 11%    | 11% | 3%        | 3%   |
|                   | 27%                          | 12% | 14%                     | 23% | 10%                            | 23% | 10%                                       | 23% | 10%      | 10% | 13%       | 13% | 13%    | 13% |           |      |
|                   | 31%                          | 23% | 11%                     | 15% | 4%                             | 15% | 4%  | 15% | 4%       | 4%  | 5%        | 5%  | 9%     | 9%  | 2%        | 2%   |
|                   | 27%                          | 18% | 19%                     | 5%  | 9%                             | 5%  | 9%  | 5%  | 9%       | 9%  | 10%       | 10% | 8%     | 8%  | 3%        | 3%   |
|                   | 28%                          | 18% | 14%                     | 9%  | 8%                             | 9%  | 8%  | 9%  | 15%      | 15% | 8%        | 8%  | 4%     | 4%  | 3%        | 3%   |
|                   | 23%                          | 19% | 8%                      | 26% | 12%                            | 26% | 12%                                       | 26% | 12%      | 12% | 1%        | 1%  | 7%     | 7%  | 5%        | 5%   |
|                   | 26%                          | 13% | 17%                     | 21% | 8%                             | 21% | 8%  | 21% | 8%       | 8%  | 12%       | 12% | 2%     | 2%  | 100%      | 100% |
|                   |                              |     | 22%                     | 17% | 22%                            | 17% | 15%                                       | 17% | 15%      | 15% | 20%       | 20% | 10%    | 10% | 16%       | 16%  |
|                   |                              |     | 29%                     | 17% | 29%                            | 17% | 23%                                       | 17% | 23%      | 23% | 11%       | 11% | 14%    | 14% | 6%        | 6%   |
|                   |                              | 31% | 7%                      | 10% | 10%                            | 21% | 19%                                       | 21% | 19%      | 19% | 3%        | 3%  | 5%     | 5%  | 4%        | 4%   |
|                   |                              | 29% | 32%                     | 12% | 7%                             | 12% | 12%                                       | 7%  | 12%      | 12% | 2%        | 2%  | 1%     | 1%  | 5%        | 5%   |
|                   | 25%                          | 15% | 8%                      | 22% | 11%                            | 11% | 22%                                       | 11% | 11%      | 8%  | 8%        | 7%  | 7%     | 4%  | 4%        |      |
|                   | 30%                          | 13% | 13%                     | 8%  | 15%                            | 8%  | 15%                                       | 8%  | 15%      | 8%  | 8%        | 10% | 10%    | 2%  | 2%        |      |
|                   | 32%                          | 17% | 19%                     | 8%  | 3%                             | 3%  | 8%  | 3%  | 3%       | 11% | 11%       | 6%  | 6%     | 5%  | 5%        |      |
|                   |                              |     |                         |     | 39%                            | 39% | 27%                                       | 39% | 39%      | 11% | 11%       | 13% | 13%    | 10% | 10%       |      |

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań

Tabela 5. Ocena kompetencji przedsiębiorczych w obszarze „zasoby”

| Zasoby  | Poziomy                      |           |               |           |          |           |        |           |
|---|------------------------------|-----------|---------------|-----------|----------|-----------|--------|-----------|
|   | Odkrywaj                     | Eksploruj | Eksperymentuj | Odważ się | Ulepszaj | Wzmacniaj | Rozwiń | Przeznacz |
|   | 1                            | 2         | 3             | 4         | 5        | 6         | 7      | 8         |
|   | <b>Kompetencje</b>           |           |               |           |          |           |        |           |
|   | poleganie na wsparciu innych |           |               |           |          |           |        |           |
| Podążanie za aspiracjami                              | 25%                          | 27%       | 12%           | 12%       | 14%      | 8%        |        |           |
| Identyfikacja mocnych i słabych stron                 |                              | 27%       | 27%           | 16%       | 15%      | 15%       |        |           |
| Wiara we własne możliwości                            | 29%                          | 23%       | 10%           | 15%       | 14%      | 8%        |        |           |
| Kształtowanie przyszłości                             | 12%                          | 24%       | 25%           | 17%       | 8%       | 7%        | 6%     | 3%        |
| Napędzanie się i motywacja                            | 41%                          | 29%       | 18%           | 12%       |          |           |        |           |
| Bycie zderzonym                                       | 15%                          | 20%       | 14%           | 19%       | 18%      | 6%        | 5%     | 3%        |
| Skupienie się na tym, co motywuje                     | 27%                          | 15%       | 19%           | 10%       | 10%      | 6%        | 12%    | 27%       |
| Bycie odpornym  | 12%                          | 19%       | 17%           | 17%       | 14%      | 4%        | 12%    | 5%        |
| Niepoddawanie się                                     | 22%                          | 25%       | 10%           | 15%       | 12%      | 8%        | 8%     |           |
| Zarządzanie zasobami (materialnymi i niematerialnymi) | 20%                          | 23%       | 15%           | 9%        | 9%       | 11%       | 8%     | 4%        |
| Odpowiedzialne korzystanie z zasobów                  | 30%                          | 18%       | 12%           | 18%       | 12%      | 2%        | 6%     | 2%        |
| Najlepsze wykorzystanie czasu                         | 23%                          | 19%       | 10%           | 18%       | 11%      | 5%        | 9%     | 5%        |
| Pożyczanie wsparcia                                   | 30%                          | 19%       | 15%           | 11%       | 10%      | 5%        | 7%     | 3%        |
| Rozumienie zagadnień ekonomicznych i finansowych      | 24%                          | 29%       | 10%           | 8%        | 9%       | 7%        | 8%     | 5%        |
| Budżetowanie  | 37%                          | 24%       | 7%            | 9%        | 7%       | 4%        | 8%     | 5%        |
| Pożyczanie finansowania                               | 31%                          | 19%       | 15%           | 11%       | 14%      | 3%        | 4%     | 3%        |
| Rozumienie zagadnień związanych z opodatkowaniem      | 29%                          | 22%       | 20%           | 13%       | 12%      | 4%        | 29%    |           |
| Inspirowanie siebie i innych                          | 17%                          | 13%       | 12%           | 15%       | 16%      | 10%       | 10%    | 6%        |
| Perwersja   |                              | 22%       | 21%           | 24%       | 11%      | 12%       | 3%     | 8%        |
| Efektowna komunikacja                                 | 27%                          | 14%       | 14%           | 13%       | 16%      | 6%        | 6%     | 4%        |
| Efektowne korzystanie z mediów                        | 13%                          | 27%       | 21%           | 13%       | 10%      | 8%        | 3%     | 5%        |

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań

Tabela 6. Ocena kompetencji przedsiębiorczych w obszarze „działanie”

| Działanie   | Poziomy            |     | Odkrywaj                     | Eksploruj | Eksperymentuj           | Odważ się | Ulepszaj                        | Wzmacniaj | Rozwiń                                    | Przekształć |           |  |        |  |             |  |
|-------------|--------------------|-----|------------------------------|-----------|-------------------------|-----------|---------------------------------|-----------|---|-------------|-----------|--|--------|--|-------------|--|
|             | 1                  | 2   |                              |           |                         |           |                                 |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
| Kompetencje | Odkrywaj           |     | Eksploruj                    |           | Eksperymentuj           |           | Odważ się                       |           | Ulepszaj                                  |             | Wzmacniaj |  | Rozwiń |  | Przekształć |  |
|             | na wsparciu innych |     | poleganie na wsparciu innych |           | budowanie niezależności |           | przymirowanie odpowiedzialności |           | inicjowanie przemian, innowacji i wzrostu |             |           |  |        |  |             |  |
|             | 33%                | 20% | 10%                          | 9%        | 6%                      | 4%        | 10%                             | 8%        |   |             |           |  |        |  |             |  |
|             | 13%                | 26% | 17%                          | 23%       | 9%                      | 4%        | 8%                              | 13%       |   |             |           |  |        |  |             |  |
|             | 16%                | 19% | 19%                          | 16%       | 24%                     | 7%        | 16%                             |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
|             | 13%                | 25% | 16%                          | 14%       | 8%                      | 11%       | 8%                              |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
|             | 27%                | 11% | 20%                          | 18%       | 7%                      | 7%        | 9%                              |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
|             |                    |     | 28%                          | 17%       | 21%                     | 10%       | 17%                             |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
|             | 17%                | 24% | 17%                          | 8%        | 18%                     | 8%        | 8%                              |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
|             | 16%                | 22% | 12%                          | 13%       | 15%                     | 11%       | 3%                              |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
|             | 29%                | 12% | 11%                          | 20%       | 14%                     | 7%        | 1%                              |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
|             | 15%                | 32% | 10%                          | 18%       | 5%                      | 8%        | 5%                              |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
|             | 30%                | 12% | 17%                          | 10%       | 9%                      | 13%       | 6%                              |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
|             |                    |     | 26%                          | 19%       | 19%                     | 18%       | 9%                              |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
|             | 26%                | 22% | 14%                          | 8%        | 21%                     | 10%       | 26%                             |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
|             | 17%                | 15% | 13%                          | 25%       | 19%                     | 8%        | 3%                              |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
| 27%         | 13%                | 13% | 18%                          | 10%       | 10%                     | 11%       |                                 |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
| 23%         | 14%                | 23% | 11%                          | 15%       | 5%                      | 6%        |                                 |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
| 25%         | 12%                | 22% | 15%                          | 8%        | 11%                     | 3%        |                                 |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
| 22%         | 36%                | 11% | 14%                          | 7%        | 2%                      | 2%        |                                 |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
| 21%         | 13%                | 32% | 15%                          | 11%       | 4%                      | 4%        |                                 |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
| 23%         | 21%                | 18% | 19%                          | 5%        | 6%                      | 7%        |                                 |           |   |             |           |  |        |  |             |  |
| 21%         | 18%                | 17% | 11%                          | 15%       | 6%                      | 8%        |                                 |           |   |             |           |  |        |  |             |  |

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań

Wyniki badań wskazują, że studenci Uniwersytetu Pedagogicznego nieznacznie częściej deklarowali podstawowe kompetencje w zakresie odpowiedzialności w wykorzystywaniu zasobów (potrafili opisać, w jaki sposób zasoby działają dłużej dzięki recyklingowi i ponownemu użyciu lub naprawie), zaś studenci Uniwersytetu Rzeszowskiego nieco częściej deklarowali poziom zaawansowany, tzw. brali pod uwagę niematerialne koszty korzystania z zasobów przy podejmowaniu decyzji w swoich przedsięwzięciach.

Zbiorcze wyniki analiz w obszarze „działanie” zebrano w tabeli 6. Oceniono tu odpowiedzialność, samodzielność w działaniu, planowanie i organizację, rozwijanie „zrównoważonych” biznesplanów, rozwijanie inteligencji emocjonalnej itp.

W tym obszarze można zauważyć, iż nieznacznie częściej studenci pierwszego stopnia deklarowali podstawowy poziom kompetencji, tj., że potrafią wskazać, czego nauczyli się w działaniach, zaś studenci drugiego stopnia częściej wskazywali poziom ekspercki, tj., że potrafią uczyć się z mentoringu i ewaluacji działań, które zaprojektowali, aby rozwinąć swoje przedsięwzięcie oraz włączać je w proces uczenia się.

Oprócz zaprezentowanych statystycznie istotnych cech różnicujących badanych, nie zaobserwowano innych istotnych różnic. Autorki planują kontynuować badania w zakresie wykorzystywania metodologii EntreComp do oceny przedsiębiorczych kompetencji młodzieży studiującej na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie oraz Uniwersytecie Rzeszowskim.

## Podsumowanie

„Człowiek przedsiębiorczy nie boi się trudności, podejmowania nowych zadań, nie załamuje się niepowodzeniami, jest niezależny i elastyczny, otwarty na zdobywanie wiedzy, nowych umiejętności oraz na otoczenie, potrafi cieszyć się z sukcesów, ma zdolność do empatii, jest gotowy do współpracy z innymi ludźmi i postępuje zgodnie z wartościami etycznymi” (Borowiec, Rachwał, 2011: 323). Przedsiębiorczość w takim rozumieniu „jest odzwierciedlana w aktywnym i twórczym dążeniu do doskonalenia istniejących rzeczy, ale też w podejmowaniu nowych działań” (Borgiasz, 2017: 185). Wielowymiarowość i wielowątkowość zagadnień związanych z przedsiębiorczością, jako fenomen społeczno-gospodarczy (Cieślak, 2014), zróżnicowanie poglądów i perspektyw patrzenia na to zjawisko, powoduje, że badacze ciągle poszukują adekwatnych sposobów „uprawiania” nauki o przedsiębiorczości i najbardziej adekwatnej metody służącej eksploracji tego obszaru (Baran, Bąk, 2016).

W ostatnich latach podejmowany jest ogromny wysiłek finansowy i organizacyjny w celu zwiększenia skali edukacji przedsiębiorczej (Lans i in., 2008). Stymulowanie postaw i inicjatyw przedsiębiorczych wśród studentów na uczelniach wyższych, przekładające się na wzrost poziomu omawianych kompetencji przedsiębiorczych, wymaga stałego doskonalenia tego procesu (por. Czyżewska, 2018: 34).

Autorki artykułu zdiagnozowały poziom kompetencji przedsiębiorczych studentów wybranych uczelni wyższych, wykorzystując nowe narzędzie badawcze, którym jest metodologia EntreComp, oraz zidentyfikowały występujące zależności w poziomie kompetencji przedsiębiorczych różnicujących badanych studentów. Uzyskane wyniki badań pokazują, iż z reguły poziom kompetencji przedsiębiorczych oceniany jest dość nisko, co skłania do przemyśleń dotyczących stosowanych metod kształcenia przedsiębiorczości i ich efektywności. Rozważania dotyczące zasadniczego pytania, czy przedsiębiorcą trzeba

się urodzić, czy też można potrzebne kompetencje nabyć i uzupełnić w procesie edukacji, nadal pozostaje aktualne, a udzielenie odpowiedzi wymaga pogłębionych badań, cyklicznego ich powtarzania, jak również rozszerzenia badanej populacji.

## Literatura

## References

- Andrzejczak, A. (red.). (2008). *Przedsiębiorczość w edukacji*. Poznań: Wydawnictwo AE w Poznaniu.
- Baran, G., Bąk, J. (2016). Przedsiębiorczość jako proces stawania się. *Przedsiębiorczość Międzynarodowa*, 2(1), 83–98.
- Bieniok, H. (2016). Przedsiębiorczość i innowacyjność źródłem sukcesu osobistego i firmy. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 278, 157–168.
- Bojewska, B. (2002). *Przedsiębiorczość w zarządzaniu i rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*. W: M. Strużycki (red.), *Zarządzanie małym i średnim przedsiębiorstwem. Uwarunkowania europejskie*. Warszawa: Difin.
- Borgiasz, M. (2017). Kompetencje przedsiębiorcze – ich rola i znaczenie w pracy współczesnego nauczyciela. *Szkoła – Zawód – Praca*, 14, 184–201.
- Borowiec, M., Rachwał, T. (2011). Kształtowanie postaw przedsiębiorczych na lekcjach geografii wyzwaniem edukacyjnym w procesach globalizacji. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 7, 321–332.
- Boyatzis, R.E. (1982). *The Competent Manager: A Model for Effective Performance*. New York: John Wiley & Sons.
- Boyles, T. (2012). 21<sup>st</sup> Century Knowledge, Skills, and Abilities and Entrepreneurial Competencies: A Model for Undergraduate Entrepreneurship Education. *Journal of Entrepreneurship Education*, 15, 41–55.
- Cieślak, J. (2014). *Przedsiębiorczość polityka rozwój*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Sedno.
- Czyżewska, M. (2018). Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości studenckiej na podstawie badań empirycznych. *Studia i Prace Kolegium Zarządzania i Finansów*, 160, 29–44.
- Drucker, P.F. (1992). *Innowacja i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady*. Warszawa: PWE.
- EntreComp. (2019, 5 października). *The Entrepreneurship Competence Framework*. Pozyskano z: <http://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC101581/lfn27939enn.pdf>
- Glinka, B., Gudkova, S. (2011). *Przedsiębiorczość*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Kapusta, F. (2006). *Przedsiębiorczość. Teoria i praktyka*. Poznań, Wrocław: Forum Naukowe: Passat.
- Komisja Europejska. (2020, 10 marca). *EntreComp: Ramy kompetencji w zakresie przedsiębiorczości*. Pozyskano z: <https://ec.europa.eu/jrc/en/entrecomp/policy-background-and-methodology>
- Lans, T., Hulsink, W., Baert, H., Mulder, M. (2008). Entrepreneurship Education and Training in a Small Business Context: Insights from the Competence-Based Approach. *Journal of Enterprising Culture*, 16(4), 363–383.
- Mitchelmore, S., Rowley, J. (2010). Entrepreneurial competencies: a literature review and development agenda. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 16(2), 92–111.
- Moczydłowska, J. (2008). *Zarządzanie kompetencjami zawodowymi a motywowanie pracowników*. Warszawa: Difin.
- Moczydłowska, J. (2009). Kompetencje przedsiębiorcze mikroprzedsiębiorcy. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Ekonomiczne Problemy Usług*, 540(34), 388–394.
- Piróg, D. (2015). Kompetencje z zakresu przedsiębiorczości: rozważania teoretyczne i ich ilustracje w obszarze szkolnictwa wyższego. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 11, 364–376.
- Rachwał, T. (2004). Cele i treści kształcenia przedsiębiorczości w szkołach ponadgimnazjalnych. W: J. Brdulak, M. Kulikowski (red.), *Przedsiębiorczość stimulatorem rozwoju gospodarczego*. Warszawa: Instytut Wiedzy, 263–270.
- Wach, K. (2013). Edukacja na rzecz przedsiębiorczości wobec współczesnych wyzwań cywilizacyjno-gospodarczych. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 8, 246–257.



- Wach, K. (2015). Przedsiębiorczość jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego: przegląd literatury. *Przedsiębiorczość – Edukacja*, 11, 24–36.
- Wiatrak, A.P. (2003). Pojęcie przedsiębiorczości, jej cele i rodzaje. W: K. Jaremczuk (red.), *Uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości – szanse i zagrożenia*. Tarnobrzeg: Wydawnictwo PWSZ.
- Wyrzykowska, B. (2012). Przedsiębiorczość intelektualna jako kompetencja współczesnego menedżera. *Zeszyty Naukowe SGGW. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej*, 100, 26–35.

**Marta Czyżewska**, dr nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii. Adiunkt w Katedrze Ekonomii i Polityki Gospodarczej w Instytucie Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie. Jej badania skupiają się wokół determinant innowacyjności i przedsiębiorczości jako kluczowych czynników warunkujących rozwój gospodarek. Jest autorką lub współautorką artykułów i książek na temat startupów, *venture capital*, innowacyjności i przedsiębiorczości.

**Marta Czyżewska**, PhD in Economics, assistant professor in the Department of Economics and Economic Policy, The Institute of Law, Administration and Economics at the Pedagogical University of Krakow. Her research focuses on determinants of innovativeness and entrepreneurship as key factors underlying economies development. Author and co-author of articles and books on startups, venture capital, innovativeness and entrepreneurship.

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0001-6709-6842>

**Adres/Address:**

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie  
Instytut Prawa, Administracji i Ekonomii  
Katedra Ekonomii i Polityki Gospodarczej  
ul. Podchorążych 2/234  
30-084 Kraków, Polska  
e-mail: [marta.czyzewska@up.krakow.pl](mailto:marta.czyzewska@up.krakow.pl)

**Karolina Koziół**, mgr ekonomii, asystent, Uniwersytet Rzeszowski, Instytut Ekonomii i Finansów Kolegium Nauk Społecznych, Katedra Ekonomiki i Zarządzania. Absolwentka Wydziału Ekonomii, od kilku lat związana ze środowiskiem startupowym na Wydziale Ekonomii Uniwersytetu Rzeszowskiego. Jej główne zainteresowania naukowe koncentrują się wokół rozwoju oraz uwarunkowań przedsiębiorczości, czynników warunkujących powstawanie i wzrost startupów oraz form ich finansowania.

**Karolina Koziół**, MA in Economics, assistant, University of Rzeszów, Institute of Economics and Finance, College of Social Sciences, Department of Economics and Management. A graduate of the Faculty of Economics, for several years associated with the startup environment at the Faculty of Economics of the University of Rzeszów. The main research interests focus on the development and conditions of entrepreneurship, factors conditioning the creation and growth of startups, and forms of financing them.

**ORCID:** <https://orcid.org/0000-0002-2195-6373>

**Adres/Address:**

Uniwersytet Rzeszowski  
Instytut Ekonomii i Finansów  
Kolegium Nauk Społecznych  
Katedra Ekonomiki i Zarządzania  
ul. M. Œwiklińskiej 2  
35-601 Rzeszów, Polska  
e-mail: [kakoziol@ur.edu.pl](mailto:kakoziol@ur.edu.pl)